

Stoljeće muzeja u Hrvatskoj

Dr. Lelja Dobronić

direktor Povijesnog muzeja SR Hrvatske u Zagrebu

Izlaganje sa znanstvenog skupa —
7.0:069.01 (497.1 Hrvatska) »18/19«

Stoljeće moderne umjetnosti, koje je tema ovog kongresa, isto se tako može smatrati stoljećem muzeja u Hrvatskoj.

Krivo bi bilo misliti da muzejska djelatnost počinje prije stotinu godina i da prije toga nije bilo muzeja na našem tlu. I prije tog razdoblja Hrvatska je pratila kulturni razvitak srednje i zapadne Evrope.

Snažna mediteranska klasična i klasicistička tradicija, i na nju gotovo neposredno nadovezana klasicistička kultura, koja je prožimala jadranske obale Hrvatske, Istru, Hrvatsko primorje i Dalmaciju, bila je osnova na kojoj su se u tim krajevima oblikovale zbirke antičke i renesansne umjetnosti, pretežno u kamenu (tzv. lapidariji). Već je dom pjesnika Petra Hektorovića zvan Tvrđalj u Starom Gradu na Hvaru svojim brojnim natpisima u kamenu, koje je Hektorović uzidao u njegove stijene 1520. godine svojevrstan lapidarij ugrađen u život. U Istri su skupljali mještani istarskih gradića i sela kamene spomenike i spremali ih u lapidarije, smještavane obično u gradske lože ili crkvena dvorišta (Labin, Buzet, Vodnjan, Sv. Lovreč Pazinatički). Na Trsatu je već 1826. godine grof Laval Nugent imao veliku zbirku umjetnina i starina u starom gradu koji je dijelom u tu svrhu adaptirao — da se spomenu samo neki primjeri. Taj *klasicistički interes* najjače se ispoljio u Splitu i Puli. U Splitu je osnovan ne samo velik lapidarij već i pravi arheološki muzej 1820. godine, koji se proćuo u svjetskoj arheološkoj nauci prije više od sto godina, kad je 1878. godine počeo izdavati *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*. U Puli se već od 1802. godine skupljao znatan arheološki materijal (lapidarij u Augustovu hramu), koji je baza kasnijeg Arheološkog muzeja Istre. U Zadru je arheološki muzej osnovan već 1830. godine.

Iz sasvim drugog interesa, u drukčijoj društvenoj i političkoj klimi, nastao je Narodni muzej u Zagrebu. Duh prosvjetiteljstva bio je živ i u prvoj polovici 19. stoljeća, a val evropskog romantizma donio je snažno

Iako su pod utjecajem klasicističkih stremljenja nastali neki arheološki muzeji u Hrvatskoj već početkom 19. stoljeća, a u jeku Hrvatskog narodnog preporoda Narodni muzej u Zagrebu (1846), posljednjih stotinu i nešto više godina mogu se smatrati stoljećem muzeja u Hrvatskoj. U tom razdoblju nastanak i razvitak muzeja prate ukorak duhovna kretanja Evrope: prirodoslovni muzeji prirodne znanosti, obrtni muzej pokret umjetničkog obrta, muzeji nacionalne kulture (nacionalni, regionalni i lokalni) romantički patriotski interes za vlastitu prošlost. Muzeji revolucije i NOB rezultat su naprednih pokreta i zbivanja prije, u toku i poslije drugog svjetskog rata, a muzeji suvremene umjetnosti i zbirke suvremene umjetnosti pojava i tendencija u likovnim umjetnostima. Muzeji u Hrvatskoj vjeran su odraz društvene stvarnosti i kulturno-znanstvenih kretanja.

buđenje nacionalne svijesti i zanimanje za prošlost vlastitog naroda. Poslije francuske revolucije Francuzi su otvorili za javnost kraljevske zbirke u Louvreu, godine 1802. Mađari su osnovali svoj Narodni muzej, godine 1811. otvoren je muzej Joanneum u Grazu itd., pa je Ljudevit Gaj imao višestruke uzore kad je u Hrvatskom saboru 1836. godine predložio osnivanje Narodnog muzeja. Imao je za muzejski fundus podlogu, jer su se već prije neke zbirke (numizmatička, mineraloška i dr.) skupljale u okviru Zagrebačke gimnazije i Pravoslavne akademije. Narodni muzej bio je otvoren za javnost 1846. godine pošto su za nj bile priređene prostorije u Narodnom domu. Bio je pravi narodni muzej sa zbirka raznih sadržaja. Narodni muzej, smješten u reprezentativnoj zgradi okupljališta iliraca, bio je izraz nacionalnog i patriotskog zanosa i želje da i Hrvati imaju vlastiti narodni muzej. Bio je on ishodište hrvatskog muzealstva. Ipak se sve spomenuto može smatrati tek prethodnicom stoljeća muzeja.

Druga polovica 19. stoljeća kad počinje naše stoljeće muzeja, donijela je u Evropi nova duhovna kretanja. Važna komponenta tog novog duha bio je snažan razvitak prirodnih znanosti, koje su bile zaokupljene osobito sistematizacijom svoje građe. Taj razvitak prirodnih znanosti prati podjela na grane, i sve veća specijalizacija. To se znanstveno kretanje odrazilo i na našem Narodnom muzeju. Cjelovit Narodni muzej podijelio se najprije u dva odjela: *starinarski* (arheološko-povijesni) i prirodoslovni (1866). Prirodoslovni odjel, slijedeći suvremene tendencije u prirodnim znanostima, podijelio se 1878. godine u dva odjela: Mineraloško-geološki i Zoološki odjel. Slijedeći korak k specijalizaciji bila je 1893. dioba Mineraloško-geološkog odjela u Geološko-paleontološki i Mineraloško-petrografski muzej. Budući da su na vodstva tih odjela, odnosno muzeja, došli prvorazredni evropski priznati stručnjaci zoolog Špiro Brusina i geolog

i paleontolog Dragutin Gorjanović Kramberger (koji se osobito proslavio otkrićem krapinskog pračovjeka), doveli su te prirodoslovne muzeje još u prošlom stoljeću u sam vrh tadašnje evropske znanosti. Sistematskim skupljanjem građe na terenu i sistematiziranjem te građe muzejske zbirke dosegle su impozantne razmjere.

Budući da je u preostalom dijelu Narodnog muzeja ostala arheološko-povijesna građa, dolaskom vrhnog stručnjaka Šime Ljubića 1867. godine za kustosa, a 1871—1892. za ravnatelja, formirao se taj odjel također u znanstveno orijentiranu specijaliziranu arheološku ustanovu. Uz nju je osnovao Hrvatsko arheološko društvo i od 1878. godine izdavao Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva.

Bitna komponenta evropske civilizacije u drugoj polovici 19. stoljeća nagao je i snažan razvitak industrije. Taj je bio popraćen propadanjem kvalitetnog obrta i gubljenjem interesa za stare autentične tehnike obrtničkog rada. John Ruskin, William Morris i drugi teoretičari pokrenuli su oko 1860. godine pokret za tzv. umjetnički obrt (Kunstgewerbe), za obnovu kvalitetnih rukotvorina, a već prije se nastojalo industrijske proizvode oplemeniti umjetničkim oblikom. Prvi muzeji koji su skupljali i izlagali takvu građu osnovani su u Londonu 1852. godine (Victoria and Albert Museum) i u Beču 1863. godine (Museum für Kunst und Industrie). Gotovo prije nego sama industrija manifestiralo se to htijenje u Hrvatskoj, u Zagrebu, vrlo konkretno: nastojanjem Izidora Kršnjavoga, profesora povijesti umjetnosti na Zagrebačkom sveučilištu, osnovana je 1880. godine Obrtna škola i uz nju Muzej za umjetnost i obrt. Planski osnovan, Muzej je imao točno određen zadatak i program rada. Imao je skupljati i izlagati predmete »umjetničkog obrta«, u prvom redu one izrađene u Obrtnoj školi da bi poslužili kao uzorci generacijama hrvatskih obrtnika, i da bi po njima obrtnički rad dobio svojstva umjetničkog djela. Škola i Muzej osnovani su uskoro pošto su 1872. godine ukiniti cehovi, ti višestoljetni čuvari tradicionalne kvalitete proizvoda. Zagrebački Muzej za umjetnost i obrt stao je u nezatnom vremenskom razmaku o bok velikim evropskim muzejima tog usmjerenja i te namjene.

Usporedo s tim znanstveno-tehničkim tendencijama evropske kulture i civilizacije znatno se razvijalo i sve više dolazilo do izražaja i treće područje: povijesni interes kao očitovanje romantičkog zanimanja za prošlost vlastitog naroda, kraja ili mjesta. Društveno-političke prilike građanskog društva bile su za to pogodno tlo. U tom duhu nastaju Dubrovački muzej 1872. godine (za koji je sasvim razumljivo da se prvotno zvao Domorodni muzej), Gradski muzej u Osijeku 1877. godine, Gradski muzej u Zagrebu 1907. godine. Taj muzejski pokret u svojoj kasnoromantičkoj fazi, kojega su nosioci najčešće pojedinci, zaneseni ljubavlju za rodni kraj, manifestirao se i između dva rata, kad su osnovani muzeji: 1924. u Slavonskoj Požegi (zaslugom Julija Kempfa), 1925. u Varaždinu (Krešimir Filić) i Šibeniku (Krsti Stojić), 1930. u Oslju (akcija društva *Brača hrvatskog zmaja*), 1933. u Slavanskom Brodu (Julije Hoffmann), 1934. na Sušaku, 1937. u Varaždin-

skim Toplicama (Josip Čabrijan). Na širem planu nacionalnog interesa zaslugom fra Luje Maruna stvoren je 1892. godine u Kninu *Središnji arheološki muzej hrvatskih spomenika* (danas Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu). Tom širem nacionalnom interesu pripada i osnivanje etnografskih muzeja: 1910. godine u Splitu, 1919. u Zagrebu, za koji se etnografska građa skupljala u okviru Narodnog muzeja od 1874. godine.

Pred drugi svjetski rat (1930) zakonskim aktom odvaja se od Arheološkog muzeja (bivšeg Odjela Narodnog muzeja) povijesna građa i oblikuje Povijesni muzej Hrvatske. Time je posljednji ostatak Narodnog muzeja prešao u specijalizirani muzej, i uklopljen u muzeje nacionalnog interesa.

Između dva rata, mimo ovog zanimanja za nacionalnu povijest i kulturu javlja se larpurlartistički interes koji svoj konkretan oblik nalazi u osnivanju Galerije umjetnina u Splitu (1931), Moderne galerije u Zagrebu (1934), Gipsoteke (danas Gliptoteke) kao muzeja skulpture (1937) i Dijecezanskog muzeja Zagrebačke nadbiskupije (1939) kao muzeja crkvene umjetnosti. Svima njima pedesetak godina je prethodila Strossmayerova galerija starih majstora (otvorena 1884), dar velikog mecene hrvatskom narodu.

Drugi svjetski rat Hrvatska je dočekala s neprevelikim brojem manje-više solidnih i renomiranih muzejskih ustanova.

Poslije rata, u zamahu nekog socijalističkog patriotizma i neprosvjetiteljstva, val osnivanja muzeja zahvatio je cijelu Republiku. Pošto su veći gradovi imali muzeje od prije rata, sad je svaki grad i gradić želio imati vlastiti muzej. U desetak poslijeratnih godina, od 1948. do 1958. muzeje su dobili: Bakar, Beram, Biograd na moru, Bjelovar, Brijuni, Čakovec, Čazma, Đakovo, Gospić, Ilok, Karlovac, Koprivnica, Krapina, Križevci, Kumrovec, Mali Lošinj, Nin, Nova Gradiška, Otočac, Pakrac, Pazin, Rijeka, Rovinj, Samobor, Sisak, Smiljan, Split (Muzej grada Splita, Galerija Meštrović), Trakošćan, Vinkovci, Virovitica, Vukovar, Županja. Kao rezultat muzeološkog prosvjećenja koje je u poratnim godinama vršilo tadašnje Društvo muzejskih radnika (danas Savez muzejskih društava Hrvatske) i stručni časopisi (Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske) i Muzeji (tadašnje savezno glasilo) svi su novoosnovani lokalni muzeji (a tih je bila većina) skupljali građu i komponirali stalne postavbe gotovo po istoj šablona: arheologija od prehistorije do srednjeg vijeka, povijesni dokumenti i predmeti dnevnog života, kojih ima najviše sačuvanih iz 19. i početka 20. stoljeća, etnografska građa i dokumenti o radničkom pokretu i NOB u dotičnom kraju. Većina tih lokalnih muzeja razvila je sasvim solidan stručni i prosvjetni rad zahvaljujući relativno povoljnom broju stručnih kadrova. Kao i u prethodnom međuratnom razdoblju, tako se i u poratno doba uz navedene povijesno-lokalne interese očituje zanimanje za najnovije pojave u likovnim umjetnostima osnivanjem umjetničkih galerija u Dubrovniku (1945), na Rijeci (1949), u Osijeku i Zagrebu (Galerija suvremene umjetnosti, 1954). Osnivaju se i sasvim specijalizirani muzeji raznih profila: Muzej revolucije

naroda Hrvatske u Zagrebu (1945) i Splitu (1956), Tehnički muzej (1954) i Poštanski muzej (1953) u Zagrebu uz neke druge.

Ovo stoljeće više-manje logičkog razvitka muzeja u Hrvatskoj, stoljeće u kojem se skupljala i predavala javnosti na uvid kulturna baština Hrvata nastala na tlu Hrvatske (s izuzetkom Strossmayerove galerije starih majstora), završilo je kao gromom iz vedra neba donacijom Ante Topića Mimare i osnivanjem Muzeja Mimara (1987), koji je po svojoj građi sasvim kozmopolitskog značaja. Time je u, recimo, skladnu sliku totaliteta muzeja u Hrvatskoj kao čuvara nacionalne kulturne baštine ušlo strano tijelo, koje ju je s jedne strane proširilo, a s druge unijelo mnoštvo novih problema. Time je ovo stoljeće muzeja u Hrvatskoj okrunjeno svakako vrlo efektno.

Na kraju se može istaknuti da kraj svih pretežno nepovoljnih ekonomskih i političkih prilika nijedan muzej u Hrvatskoj (s izuzetkom možda koje sitne lokalne zbirke) nije propao, nego su svi dobivali sve određeniju stručnu fizionomiju i organizacijske oblike, pa se muzeji u Hrvatskoj u svom razvitku tijekom minulog stoljeća mogu mjeriti s razvitkom muzeja u drugim evropskim zemljama.

Radmila Matejčić

THE ROLE OF ARCHITECTS FROM TRIESTE
IN THE MONUMENTALIZATION OF RIJEKA

In the striking architectural progress after the Croatian-Hungarian Treaty in 1869, numerous architects and civil engineers from Trieste were involved in the town-planning and building activities in Rijeka. Isidor Wauchnig and dr Filibert Bazaring were the first to come, followed by Giacomo Zammattio and Emilio Amrosini about 1885, having substantially influenced the development of high historicism and Secession through their own project offices and construction companies. After World War I, the building activities were stopped, until 1934. Two very important buildings date from that period of time, i.e. Raul Puhaly's Small Skyscraper and Big Skyscraper designed by the Nordio & Franuli Atelier. Besides the architects mentioned above, sculptors from Trieste /Rizzo, Mayr/ were also active in Rijeka and their works have been preserved on the fronts of Secessionist palaces and on tombstones in Kozala.

Mirjana Peršić

DEVELOPMENT OF TOURIST ARCHITECTURE
ON THE WEST COAST OF KVARNER

Tourist architecture first appeared on the west coast of Kvarner, due to its high developmental conditions. The year 1844 is considered as the starting point of tourism in this area. when Scarpa, a wholesaler from Rijeka, built a country house southwards from Volosko. Even more important was the building of the so-called new Southern Railroads in 1873. It was the beginning of extensive construction of tourist premises. Analyzing them according to types and styles, a series of specificities should be emphasized. Firstly, the tourist architecture has strict purposes, and it was common to all of them that they were built as high-rise buildings, equally treating all the fronts, only slightly emphasizing the main one. Analyzing them stylistically, time-and content-related types can be discerned.

Lelja Dobronić

A CENTURY OF MUSEUMS IN CROATIA

Although some archeological museums in Croatia were founded as early as the beginning of the 19th century, under the influence of classicist trends, and the National Museum in Zagreb was established in 1846, at the height of the Croatian National Revival, the past hundred odd years can be actually considered a century of museums in Croatia. During this period, the foundation and development of museums kept pace with the spiritual movements in Europe, e.g., natural history museums in natural sciences, handicraft museum in the movement of applied art, national culture museums (national, regional and local) in the romantic patriotic interest for own past. Museums of revolution and national liberation war have resulted from progressive movements and events before, during and after World War II, and recent modern art museums and collections from recent visual art tendencies and phenomena. Museums in Croatia are a true reflection of social reality and cultural-scientific movements.

Vinko Zlamalik

A REVIEW OF SECESSION AND SYMBOLISM

The terms Secession and Symbolism have been alternatively used in the interpretation of visual art phenomena at the turning of centuries, necessitating a divergence of these categorial artistic terms to be elucidated. Secession is a stylistic expression implying a precisely defined morphologic structure in all visual art disciplines (Gesamtkunstwerk), some of its fundamental features being wavy lines, flatness and stylization, emphasized decorativeness and asymmetry. Thus, Secession represents a mediator between impressionism and expressionism. Symbolism is not a style but a universal European trend in literature, which has no expressive-stylistic coherence in visual terms, utilizing varying stylistic tools adjusted to its tendencies in expression. The symbolistic art, which is also essential, is not restricted to mere perception but tends to create phantasies stuffed with the world of symbols.

Jasna Javanov

THE INFLUENCE OF VIENNA AND
MUNICH ON SERBIAN REALISM

The advent of realism in Serbian painting in 1880-ies, characterized the very moment it had kept pace with European artistic tendencies. Serbian disciples studied painting abroad, primarily in Munich, where this period was also a sort of a turning point. A decisive incentive of Gustave Courbet, the Barbison School and Manet, known from the International Exhibition in 1869, had a long-term influence on the formation of expression of the German School of Realism, and indirectly also on the formation of the Serbian realistic painters. Although usually the starting point on their way to Munich, Vienna is generally, considered as the second level of influence. Realism introduced new topics in the Serbian painting, but its major failure determining all other characteristics was the lack of critical intonation and of social determination of its content. Thus, it was restricted to the level of commentary of a conceived, even non-existing life.

Ivan Mirnik

THE WORKS OF VALDEC, FRANGEŠ-MIHANOVIĆ AND
KERDIĆ IN THE COIN COLLECTION OF THE ZAGREB
MUSEUM OF ARCHEOLOGY

About eighty works of most famous Croatian medal engravers. Rudolf Valdec, Robert Frangeš-Mihanović and Ivan Kerdić. are kept in the Coin Collection of the Zagreb Museum of Archeology. They range from non-reduced medals through small badges, from valuable works of art through routinely manufactured objects. A part of medals and plaques are quite known, representing a significant portion of this section of cultural legacy, but still there are works that have remained unknown and unpublished to date.

The Zagreb collection contains 19 works by Valdec, 18 by Frangeš-Mihanović and almost 60 by Kerdić, the most prolific among them. One of the plaques (the 90th birthday of J. J. Strossmayer, 1905) is a joint work of Val-